

Ana Blandiana

Viirastuskirik
ja teisi jutte

Koostanud ja rumeenia keelest tõlkinud
Riina Jesmin

Tõlgitud väljaandest:

Ana Blandiana

Proiecte de trecut

Editura Cartea Românească, 1982

Toimetanud Triinu Tamm

Korrektuuri lugenud Lauri Eesmaa

Kujundanud Maris Kaskmann

© Ana Blandiana, 1982

© Valik, tõlge ja saatesõna. Riina Jesmin ja Loomingu Raamatukogu, 2026

© Kaanefoto. Vioricapatea, 2012, Vikipeedia, CC-BY-SA-4.0. Foto on töödeldud.

Kolleegium

Tiit Hennoste, Maarja Kangro, Lauri Kitsnik, Hasso Krull, Maria-Kristiina Lotman,
Ilona Martson, Elle-Mari Talivee, Marek Tamm, Jaak Tomberg, Udo Uiibo

Toimetus

Harju 1, 10146 Tallinn

Tel: 627 6425

E-post: LR@loominguraamatukogu.ee

Trükkitud Aktaprint

ISSN 1406-0515

978-9908-858-15-9 (trükis)

978-9908-858-16-6 (epub)

Õhtuvõimlemine

Kuna ta – nagu tavaliselt – ei leidnud alumise ukse võtit, puudutas ta lukku sõrmega, tegi ukse lahti, astus sisse ja pani selle seejärel taas kinni, et naabrid, kes olid nõrдинud iga kord, kui ta ukse lahti unustas, midagi ei märkaks. Tegelikult oli ta endale mitu korda lubanud, et ei kasuta enam oma väge igasugustel naeruväärsetel puhkudel, aga nagu neetud, kaotas ta iga kord võtme ära ja pealegi polnud ukse avamine nii kompromiteeriv kui sisenemine esimese korruse kinnise akna kaudu. Seejärel sammus ta kohusetundlikult trepist üles, üks aste korraga, kandes hoolt, et mõnest mitte üle hüpata või vähemasti mitte lihtsalt üles liuelda, unustamata, et ukseilmadest võis keegi teda igal ajal jälgida. Üles jõudnud, keeras ta võtit mitu korda demonstratiivselt lukuaugus, võimalikult valjusti, enne kui ukse viimaks ketiga sulges. Lõpuks ometi kindlas kohas. Tal oleks olnud raske öelda, miks ta nii kohutavalt kartis, ja iseäranis, et mis oleks juhtunud, kui ta oleks paljastatud. Polnud ühtegi pretsedenti, millest ta oleks võinud mõne järelduse teha või mille alusel talle mingigi hirmu põhjus võinuks pähe turgatada. Kes teab, ehk oleks teda paljastamise korral võidujoovastuses kätel kantud või hakatud hirmuga kummardama. Kindlasti polnud miski välistatud, ehkki ausalt öeldes paistis talle palju, palju tõenäolisem, et teda püütaks hävitada. Tõsiasi, et ta teadis, et selleks ei olda võimelised, tõsiasi, et ta oleks igal ajal võinud piinamistest pääseda, tõsiasi, et ta oleks võinud laskekomandode eest nii kergesti kaduda, ei kahandanud sugugi tema hirmu paljastamise ees. Rangusest, mille ta oli ise endale peale sundinud, sai vähehaaval salatsemise pahe, mis ähvardas tema elu segi paisata. Tema selle hetke elu muidugi, aga kuidas saaks eirata sügist, kui oled võtnud – olgugi vabatahtlikult – lehe kuju? Niisiis läks ta lehena kööki ja määris ära mõned taldrikud, et Tereza järgmisel päeval arvaks, nagu oleks ta söönud. Taldrikud jättis ta kraanikaussi, ülejäänud toidu aga viskas vetsupotti, kandes hoolt, et ta seda teel üle anumaserava maha ei loksutaks. Seejärel tõmbas ta kaks korda vett, sest rasvane toit oli jätnud fajansile laia läikiva triibu. Ta kustutas tule vannitoas, seejärel köögis, kuid astunud mõne sammu, naasis ning pani kraanikaussi samuti veidi määritud lusika, kahvli ja noa. Ta unustas alati söögiriistad.

Ta oli tänaseks lõpetanud. Ta oli väsinud ärritavalt inimlikul kombel, ja nagu ikka, kui ta seda nii veidrat, nii kõikehõlmavat ja võitmatut

väsimust tundis, küsis ta endalt justkui naljaviluks, kas ta pole oma ülesannet liiga tõsiselt võtnud, ning mõtles – mitte ilma mõningase hõllanduseta –, et ennäe, inimolul on ka oma meeldivad küljed. Unustades, et ta on üksi, heitis ta võimalikult loomuliku liigutusega selili ja üksnes terav valu, mida ta tundis abaluude all – nagu ikka –, meenutas talle, et käimasoleva päeva etendus on lõppenud ja ta võib end ettevaatlikult külili keerata. Õieti polnud see küll täiesti lõppenud, ta pidi veel mõne minuti telekava vaatama ja seejärel isegi televiisori lahti tegema, et näha, milline teadustaja töö on, et saaks järgmisel päeval osaleda vestluses, mida tehases enne töö algust alati arendati. Muidugi võinuks ta seda teada ka nupule vajutamata, teadis lihtsalt niikuinii, aga kummalisel kombel andis inimlik taju, meelte vahendusel teatavaksvõtmine, talle tegelikkusest selgepiirilise (isegi kui see ei olnud täpsem), ütleksin, värvikama ettekujutuse. Õigupoolest oli ta hakanud isegi veidi kiinduma selle järeleaimamise täiuslikkuseni viimisesse, ehkki ta polnud kindel, kas see ka millekski vajalik on. Lisaks eesmärgile, mille pärast ta oli tulnud, oli olemas too igapäevane rituaal: täita sekund sekundilt kohust teistest mitte erineda, jäljendada võimalikult täiuslikult võimalikult paljude endasarnaste ühiseid loomujooni. „Endasarnaste“? Kindlasti olnuks raske leida sõna, mis olnuks veel iroonilisem ja tõekaugem, kuid niisama raske olnuks eitada äkilist soojalainet, mis temast selle mõtte juures – tobe küll, meelitavalt – läbi käis. Issand, tema võinuks ju võtta ükskõik millise soovitud kuju ja oli säilitanud oma tõelise palge vaid – kuidas öelda? – sportlikust jonnist, ning kui mõni plikake midagi kahtlustamata talle tänaval järele vaatas, tundis ta omalaadset totakat ja meeldivat uhkust – ega saanud jätta tunnistamata ei seda, et see oli totakas, ega seda, et see oli meeldiv.

Ta inimesestus iga päevaga, see oli ilmselge, ja ehkki see tõsiasi poleks pidanud teda rahutuks tegema, panid hoog, millega ta sööstis tegevustesse, mis pidanuksid teda pigem tüütama, ja pedantsus, millega kordas kõige tühisemaid liigutusi, ta punastama ja end veidi süüdlasena tundma, otsekui oleks tegu naudinguga, mis just kiitust ei vääri.

Tegelikult olid kõik need ettevaatusabinõud seotud rolli täitmisega, mis tema meelest talle üha rohkem üle jõu käis. Ja mitte sellepärast, et tal oleks puudunud jõud või oskus oma kohuse täitmiseks, vaid lihtsalt seetõttu, et tal polnud enam soovi seda teha. Ta ei tahtnud enam. Ja kuna ta enam ei tahtnud, polnud ta selleks enam ka suuteline.

Sulatõde oli see, et kaugelt oli kõik paistnud selgem. Hea ja kuri näisid sealt nii ilmselgelt vastandlikud ja erinevad, et karistamine ja tasumine nende eest tundusid pigem rutiinse ülesandena, mis erilisi raskusi ei valmista. Kui ta endale siiski identiteedi lõi ning otsustas mõnda aega siin asuda ja elada, kirjutati see komplikatsioon, millesse seal ülal suhtuti lõbustatult, vaid tema kuidagi veidra ja kummalise kohusetunde ja ülearu keeruka, tundlikkusse kalduva loomuse arvele. Tema ise oli kogu stsenaariumi näinud pigem mängu kui vajadusena, mänguna, mis talle meeldis ja võis alguses kasulik olla, kuni kaugustega harjunud silm õpib lähedalt nägema niisama selgelt ja eksimatult. Ent aja möödudes ei saanud miski selgemaks. Ilmnes, et piirjooned, mis näisid esialgu kattuvat (ja ta pani selle tõeluse moondumise oma maiste mõõtmetega harjumatu silma ehituse arvele), olid sageli ka päriselt kattuvad, nii et nende vahel vahetegemine ja nende üksteisest eristamine – kaugel sellest, et olla mäng – muutusid tegevusteks, mis vajasid taktitunnet ning olid tulvil peensusi. Identiteet, mille ta lõi alguses meelelahutuseks, otsekui kevadiseks karnevaliks, oli ajapikku muutunud omalaadseks kaitseriietuseks, mis ähvardas peatselt tema enda nahaga kokku sulada. Ta oleks vahest pidanud hirmu tundma, kuid kõik see, mida ta nägi ja avastas, huvitas ja lummas teda seda-võrd, et ainus, mis teda veel tagasi hoidis ja takistas täiesti uppumast oma uutesse tegemistesse, oli veel täitmata ülesande meenutamine ja hirm, et ümbritsevad võivad ta paljastada.

Rohkem kui aasta oli möödas sellest, kui ta oli asunud elama tollesse poissmehekorterrisse, kust sõitis iga päev kahe bussiga vabrikusse; sinna oli ta tööle läinud kohe saabudes, sest oli veendunud, et üksnes inimestega kõrvuti töötades saab neid tundma õppida ja neid eksimatult hinnata. See veendumus ei takistanud tal endalgi tunnistamast – mitte ilma teatud uhkuseta –, et tegemist on ülemäärase pedantsusega ja et mitte ükski neist, keda oleks võidud saata tema asemel, poleks oma kohusetundes nii kaugale läinud. Asi oli ainult selles, et sedamööda, kuidas aeg kulus ja ta uusi töökaaslasti paremini tundma õppis, oli ta oma hinnangu eksimatuses üha vähem kindel. Ja kuigi tema avastatud kurjus oli üha suurem, anti neile, kes kurja tegid, üksteise järel andeks põhjustel, mis tekitasid temas kahtlusi, kas need ülal valitseva ranguse ees vett peaksid, olgugi et tema hinge meelest olid need piisavad ja küllalt tugevad, et andeksandi pälvida. Kogu loos oli veider, et

miski sellest, mida ta nüüd avastas, polnud talle varem teadmata. Ta teadis ka, et see poiss, Dumitraşcu, kelle nahka kattis pidevalt õhuke higikord, mis tekitas mulje, nagu oleks ta kogu aeg räpane ja kahepalgeline, valetab, et ta ei armasta tõmmut tüdrukut, kes vaatab teda toidupalukest ootava looma silmadega, seda tüdrukut, kelle keskkocht üha paisub ja kes kõnnib osakonnas üha alandlikumalt, peaaegu talumatult jalgu järele vedades, nagu loodaks ikka veel, et teda hüütakse, et ta viimasel minutil tagasi kutsutakse; ta teadis ka seda, et tollel poisil on suured käed, erakordselt suured ja punased, samuti veidi läikivad nagu kogu tema keha, ent palju punasemad, sellised, nagu oli ainult tema nägu, justkui oleksid käed ja nägu tehtud teistsugusest lihast kui tema ülejäänud kehaosad, või õigemini, nagu käed ja nägu oleksid ainult liha, nahaga katmata toores liha, suur verine tailihatükk, millest keegi oli andetult ja erilise osavuseta nikerdanud lauba, põsesarnad ja lõua. Ja eriti veel jämedad sõrmed, millesse masinaõli oli ammu ja lõplikult imendunud ning seal kuivanud, moodustades kooriku.

Ta oli kõike seda teadnud juba enne teeasumist, kuid ta oli seda teadnud ükskõikselt, teoreetiliselt, see tähendab, tema võimuses oli seda ainult teada, ja ometi omandasid need lähedalt nähtuna hoopis teise mõtte ja hoopis teise tähtsuse. Sellest, mis oli tundunud tühise ja vaevumärgatava või isegi märkamatu üksikasjana, sai tõke, mis võis kogu arutluskäigu pea peale pöörata. Seal ülal poleks talle saanud pähegi tulla, et kellegi käte kujul või värvil võiks olla mingitki seost tema patuse hinge hindamisega, samal ajal kui nüüd, siin, tundis ta, et see seos on olemas, ehkki ta ei teadnud, kuidas seda seletada. Dumitraşcu jämedad ja õlikoorikuga kaetud sõrmed, punased ketendavate pihkudega käed olid tema hindamise paremal vaekausil sama rasked – seletamatult, ent kindlalt – kui tema omakasuga määratud valed, millest ta ise ka päris hästi aru ei saanud, nagu ka ükskõikne julmus enda ja teiste vastu, millest ta ei paistnud teadlik olevat.

Ilma et ta oleks seda isegi märganud, oli teleprogramm lõppenud, jättes maha valkja, piimjalt helendava ja pragiseva ekraani. Mitte eriti noor naisdiktator, kes naeratas nii võltsilt, et näis vaenulik, oli lausunud lahkumissõnad ja soovinud head ööd, nüüd aga kostis üksnes ühe-taoline mehaaniline sumin, mis võinuks kesta lõputult. Ta pani televiisori kinni, ilma et oleks tõusnud, lõbustatud nii vabadusest, mida ta endale lubas, kui ka mõttest, et ennäe, ikkagi on üks omadus, mille

poolest ta siinsetega kuidagi sarnaneda ei saa. Sel ajal kui nemad suutsid tundide viisi liikumatult püsida, pilk naelutatud televiisori-ekraanile, tüütas see teda suisa sõjakalt, oli vaevu talutav, ning need vähesed vaatamisminutid, mis ta endale peale sundis, olid talle ühed kõige raskemad hetked Maa peal. Tõepoolest, kuidas oleks võinud tema meelt lahutada hädine klaasist riskülik, millele ilmusid lihtlabased juhtumused, kunstlikud liigutused, ette kirjutatud sõnad, kui tema käsutuses oli tõelise elu suur etendus, mida võis näha läbi lüümete majaseinte otsekui ekraanidel, mis midagi ei tsenseeri ja kus keegi ei poseeri? Kaua, kaua aega tagasi, kui ta esimest korda Maa peale laskus, oli see lakkamatu etendus tema mäletamist mööda teda kohutavalt lummanud, ta ei suutnud ühestki majast mööduda, ilma et oleks seda viimse üksikasjani vaadelnud, alustades pööningul sibavatest hiirtest ja lõpetades mängivate või kodukolde ääres nutvate lastega, nagu oleks lugenud raamatut, mida ei saa enne lõpetamist käest panna, ja tal oli meeles, et oli vaja kolm-neli üha käskivamat ja kärsitumat kutset, et ta üles tagasi läheks, lummatud ja valmis naasmise võimalust paluma. Ja ta naasis iga kord, kui sai, sellesama kustumatu himuga vaadelda, näha sünde ja surmi ja armastusi ja võitlusi, kuulata lembesosinaid, vihasisinaid, raevumöirgeid, meeleheitekarjeid, nutunuukseid, talitsematuid naerurõkkeid. Siis aga, kui eramajad asendati kõrgete mitmekorruseliste paneelhoonetega, polnud tema vaimustusel enam piire. Ta ei teadnud ega tea suuremat naudingut kui tiirelda vaikselt tornmajade ümber, lauelda käratult korruselt korrusele, kartmata, et teda nähakse, ning keelamata endale ühtki saladust. See aga oli ajal, kui ta polnud veel saanud karistuslikku ülesannet, mida – ta tundis – ta ei suuda edukalt lõpule viia. Tarvitses vaid mõelda hommikustele ülerahvastatud bussidele, nendele kastidele, mida täidavad pilgeni kehad, kes tajuvad üksteise vorme ja lõhnu (alguses püüdis ta iga hinna eest selja vastu akent suruda, kartes, et teda võidakse kahtlustada, kuid hiljem sai aru, laskis end vallata sellel kaitsva loobumuse õhustikul, milles lubad end tõugata ja pitsitada, küünarnukkidega peksta ja nügida, nagu ei kuuluks ka su enda keha enam sulle); tal tarvitses vaid mõelda neile kolonnidele, kes rutakalt vabrikuvärvast sisse astusid ja kelle ainus kindel sisemise jumalikkuse märk oligi just alandav, ent nii teadlik kiirustamine, teadlikkus sellest kiirustamisest, mida ühelgi teisel olen-dil poleks õnnestunud omaks võtta nii dramaatiliselt, ning ta taipas, et

pole iial võimeline kohut pidama ja süüdi mõistma neid vaeseid, nii ebatäiuslikke olevusi, kes oma ebatäiuslikkuse eest nõnda kallist hinda maksid. Kindlasti olnuks neis tingimustes tõeliselt aus tagasi minna, tunnistada oma võimetust ja lasta kellelgi teisel, otsusekindlamal, tema asemele asuda. See oleks aga tähendanud tolle niivõrd keeruka ja piinlikult täpse identiteedimängu lõpetamist, mis – ta ei saanud seda endale tunnistamata jätta – teda erutas ja talle naudingut pakkus, ja veel oleks see tähendanud tõelise hävitaja saabumist. Tal oli raske endale seda hetke isegi ette kujutada. Ja mida enam tema ülesandega seotud süümepiinad ja probleemid kasvasid, seda kindlamini omandas ta harjumuse otsida üha rahvarohkemaid kohti, et summa sulanduda ja kaduda. Ta seisis sabades, et osta kaupu, mille jättis pärast mõnele tänavanurgale või laskis lihtsalt kaduda, ta jalutas pühapäeviti enne lõunasööki parkides, vaadates – võib-olla kahtlaselt – lastega emasid ja ekseldes pentsikult pensionäripaaride seas, uitas jaamades ja ootas polikliinikutes järjekorranumbrit, jalutas bulvaritel ja üritas saada kinopileteid, ühesõnaga püüdes masohhistlikult ja tähelepanelikult kõige poole, mis viis teda kaugemale ülesande täitmisest, milleks ta oli saadetud, ning veenis teda välja vabandama ja mõistma seda inetut ja kannatavat inimsugu. Sest kõige rohkem pani teda heldima inimeste inetus. Talle meeldis lihtsalt tänaval kõndida, vaadates tähelepanelikult nende poorset ja ebapuhast näonahka; nende ebamäärast värvi silmi, mis tumedate rõngaste igaveses puuris rabelesid ja tiibu lehvitatsid otsekui linnud või, vastupidi, ilmusid nagu läikivad vahetusraha mündid laugude pungil rahakotist; nende kortsus ja kurrulisi kaelu; nende rippuvaid lõugu; nende põetud või enamasti naeruväärsesse soengusse sätitud juukseid; nende enamasti vormituid, liiga kõhnu või ülearu rasvunud kehi, mis rõhutasid kogu aeg ühel või teisel moel kaduvust, määndumisvõimet. Mida rohkem ta neid vaatas, seda vähem uskus, et on võimeline neid hävitama, ja seda rohkem koguni kahtles, kas tal on õigus seda teha.

Igal õhtul oma mõtetega sellesse punkti jõudnud, otsustas ta diivanilt tõusta ja magama minna. Oli muide hilja, järgmisel päeval pidi ta nagu ikka tööle minema, tõusma kell veerand kuus, et kella seitsmeks kohale jõuda, niisiis pidi ta magama minema. Pidi? Muidugi mitte, miski ei sundinud teda. Ta oleks võinud selle asemel teha tuhandet muud asja. Kuid juba ammu polnud ta tollest naudingust enam loobunud. See

oli tema suur avastus Maa peal. Oo, ta oli lugematu arv kordi näinud inimesi ja loomi magamas. Mingil ajal oli tema ülesandeks koguni nende und valvata. Ta oli sageli vaadanud magavaid lapsi ja tihti meelt lahutanud, lennates öösel pesade ümber, kus linnud tema lähedust tajudes unes võpatasid, teda nägemata ja mõistmata, mis toimub. Kuid alles siis, kui ta ka ise magama jäi, sai ta aru, mida tähendab uni, ja avastas lummatud hämminguga unenäo, mis oli talle seni olnud vaid sõna. Niisiis ta tõusis, suundus voodi poole, ja tule kustutanud, hakkas pikkamisi lahti riietuma. Talle meeldis seda hetke pikendada, lasta unel end vallata aegamööda, veel enne voodisse jõudmist, mõelda veel enne magamajäämist, et ta jääb magama ja näeb und, end hellitades endalt koguni küsida, mida ta küll unes näeb, ja alles seejärel lasta endal unne vajuda. Enne seda aga, nagu igal õhtul, kui viimane nööp oli lahti tehtud ja viimane rõivaese langenud, tegi ta tavapäraseid võimlemisharjutusi: istus sobilikult toa mööblist lagedamasse ossa, lõi pruukimatusest kangeks jäänud tiibu võimalikult laiali sirutades lahti ja pani kokku. Ta kordas liigutust kohusetundlikult mitu korda. Ja alles pärast seda jäi ta magama.